

ЗАШТИТА И УНАПРЕЂЕЊЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ У СКЛАДУ СА СТРАТЕГИЈОМ ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА И АГЕНДОМ 21

ДРАГИЦА СТАНКОВИЋ
ЉИЉАНА ДОШЕНОВИЋ

Извод: Одрживи развој представља генерално усмерење, тежњу да се створи бољи свет, балансирајући социјалне, економске и факторе заштите животне средине. Он је истовремено једноставан и компликован. С једне стране интуитивно разумемо о чему се ту ради, али са друге стране нам је тешко да замислимо друштво које иде путем одрживог развоја, јер би у том случају све морало да се промени, па и ми сами. У раду се приказује преглед и објашњење кључних појмова и израза који су свакодневно у употреби: одрживи развој и шта значи одрживи развој, како да делујемо у правцу одрживог развоја, који проблеми стоје на путу одрживом развоју, како функционише и шта је Агенда 21 и локална Агенда 21.

Кључне речи: Одрживи развој, Агенда21, Локална Агенда21, животна средина.

ENVIRONMENTAL PROTECTION CONSISTENT WITH THE STRATEGY
OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT and AGENDA 21

Abstract: Sustainable development is a general direction, a tendency to create a better world, balancing the social, economic and environmental protection factors. Sustainable development is simultaneously simple and complicated. On the one hand, we understand intuitively what it is about, but, on the other hand, it is difficult to imagine the society which follows the path of sustainable development, because it requires an all inclusive change, even of ourselves. This paper presents a survey and an explanation of key terms in everyday use: sustainable development and its meaning, how to act in the direction of sustainable development, which problems are on the way to sustainable development, how Agenda functions, and what Agenda 21 and local Agenda 21 are.

Key words: Key words: Sustainable development, Agenda 21, Local Agenda 21, environment.

1. УВОД

Паралелно са експлозивним развојем науке и технологије одвијају се не-сметано (можда чак и јаче) процеси деградације, исцрпљивања и загађивања природе са тешко процењивим последицама по даљи развој, па и опстанак.

Проблеми животне средине датирају још од раног неолита, стварањем првих људских насеља, развојем пољопривреде и делатностима које су везане за коришћење ватре. До данас, човек је многим (зло) употребама природе пореметио и нарушио многобројне природне законе који су успостављени у биосфери еволуцијом кроз више од 2,5 милијарди година. Стање животне средине у многим деловима света је такво да је и опстанак доведен у питање.

др Драгица Станковић, научни сарадник, Шумарски факултет Универзитета у Београду, др Љиљана Дошеновић, виши асистент, Шумарски факултет Универзитета у Бањој Луци.

Тако смо стигли до тачке када морамо пронаћи пут и утицати на буђење свести код људи о неопходности покретања глобалних процеса и акција да се ови негативни трендови ограниче, а негативне последице умање или санирају.

Крајем шездесетих година прошлог века, чула су се прва упозорења стрчњака и различитих еколошких организација које су почеле да се формирају на националном и интернационалном нивоу.

Једна од најчешћих савремених тема данашњег живљења, како у свакодневном животу тако и у научним круговима свакако је животна средина, њена заштита и унапређење.

Да бисмо се боље разумели, уведени су неки нови изрази и један од њих се данас веома често користи када причамо о природи и људима. То је израз *ОДРЖИВИ РАЗВОЈ (sustainable development)*, затим *АГЕНДА 21, ЛОКАЛНА АГЕНДА 21*, итд.

Сви ови, као и многи други изрази, дошли су нам са конференција и скупова на којима су напредније државе иницирале и припремале активности за будућност, а остајали су нам документи у виду конвенција, декларација или протокола.

Самит на коме се први пут повезало питање развоја и заштите животне средине је самит Уједињених нација о планети Земљи и њеној заштити и развоју, одржан у Рио де Жанеиру 1992 г. На том самиту донешен је, између осталог, Акциони план *ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА* за 21. век назван *АГЕНДА 21*.

Светска комисија за животну средину и развој (*World Commission on Environment and Development*), позната и као "*Брунџлендова комисија*" (*Bruntdland Commission*) објавила је извештај под називом „Наша заједничка будућност (*Our Common Future*), којим се указује на опасност, по људе и нашу планету, од политике економског раста без узимања у обзир могућности регенерације планете Земље.

Комисија којом је председавао Канађанин Jim McNeill, дефинисала је одрживи развој као развој којим се испуњавају потребе садашњости, без ускраћивања могућности будућим генерацијама да задовоље своје потребе. До сада није представљена дефиниција одрживог развоја која би обухватила све потребне критеријуме. Ипак, оно што је важно је постизање сагласности око главних принципа деловања и основних поставки одрживог развоја: Одрживи развој је складан однос екологије и привреде како би се природно богатство наше планете сачувало и за будуће нараштаје.

Одрживи развој представља генерално усмерење, а не неприкосновену листу задатака и тежњу за стварањем бољег света балансирајући социјалне, економске и факторе заштите животне средине.

Дефиницију "одрживог развоја" која се најчешће употребљава дао је Lester Brown оснивач *Worldwatch Instituta*.

Она је наведена и у извештају "Our Common Future" Брундтландове комисије: "*Одрживи развој је развој који задовољава потребе садашњице, а истовремено не угрожава могућности будућих генерација да задовоље своје потребе.*" [World Commission on Environment and Development (WCED), *Our Common Future*, Oxford 1987, p. 43].

Појам одрживог развоја потиче из шумарства. Односи се на меру у којој су пошумљавање новим младицама и сеча шуме у директној зависности - стално се омогућава нови прираст шуме, а да се не наруше животна станиш-

та. Тако, на пример, сме да се посече само онолико стабала колико је нових младица засађено. Као мото могла би да се користи следећа реченица: **"Треба живети од дрвова, а не од основне субстанце"!**

Овакав став, потврђује и порука коју је пре 100 година упутио тадашњи Скупштински одбор - Министру народне привреде Србије, поводом проглашења првог Закона о шумама 1891.године, и она гласи:

"Шуме ниши су игда ниши могу бити својина једног нарашћаја: оне су благо, које је сваки нарашћај дужан да сачува и неокрњено, онако како га је наследио, преда поколењу које за њим долази. Он може уживати само камаш, али главницу не сме крњити". (Јекћ, Ј., 1922).

Према међународно усвојеној дефиницији: "Одрживо или трајно газдовање шумама и шумским екосистемима, подразумева управљање и коришћење шума и шумског земљишта на такав начин и у таквом степену, да се очува биодиверзитет, а продуктивност, обнављање, виталност и потенцијал шума да буду на нивоу којим би се задовољиле одговарајуће еколошке, економске и социјалне потребе и данашње и будућих генерација како на локалном тако и на националном нивоу, а да се при том не угрозе и оштете неки други екосистеми".

На Конференцији УН о животной средини и развоју, одржаној 1992. године, делегати су усвојили два документа који се изричито односе на шуме. Први је законски необавезујућа изјава о принципима за глобални консензус у области газдовања, заштите и одрживог развоја свих типова шума ("Шумарски Принципи"). Иако ови принципи нису законски обавезујући, представљају први глобални консензус о принципима газдовања шумама. Политички допринос остварен применом ових принципа је "одрживо газдовање шумама" које је већ познато и примењено у неким деловима света. У другом документу названом "Агенда 21" у једнаестом поглављу под називом **"Борба против обезшумљавања"** владе су се сложиле да ће, у сарадњи са интересним групама и другим међународним организацијама, тежити **"формулисању научних критеријума и мера (уједињава) за газдовање, заштити и одржив развој свих дрвова шума"** (Агенда 21, поглавље 11, део 11,22 б).

Уколико одрживи развој схватимо озбиљно, резултат тога ће бити драстични захтеви за променом у готово свим областима живота. Не само да морају да се промене наше потрошачке навике, што је само по себи већ довољно тешко, већ мора да дође до промене свести у областима економије, друштва и политике.

Овакав развој могућ је ако се промене досадашње матрице понашања у производњи и потрошњи, што је основни услов да се осигура да сви људи данас и у будућности имају подједнаке могућности приступа друштвеном и економском развоју унутар задатих лимита животне средине.

2. САМИТ О ЗЕМЉИ

Конференција Уједињених нација о заштити животне средине и развоју (UNCED), одржана јуна 1992. године у Рио де Жанеиру (Бразил), била је највећа од свих икад одржаних конференција Уједињених нација. Присутствовало је близу 10.000 званичних представника из око 150 земаља, укључујући и 116 националних политичких лидера. Паралелно дешавање - конференција намењена невладиним организацијама, привукла је још више

учесника. Конференцију је пратило преко 7.000 представника „седме силе“.

Након конференције о животnoj средини и развоју одржане у Рио де Жанеиру у лето 1992. године, појам „Sustainable Development“ постао је водећи појам у области политике о животnoj средини. То свакако представља напредак за еколошку политику јер се на тај начин објашњава веза између еколошких, економских и социјалних проблема унутар које морају да се поставе проблеми заштите животне средине, ако желимо да их решимо стручно и на друштвено прихватљив начин.

Међутим, као што је и очекивано, било је тешко постићи сагласност између земаља о питањима где су се на удару нашли различити економски интереси или дубоко уврежене вредности. Земаљски самит 1992. године успео је утолико што је по први пут повезао питања развоја и заштите животне средине. Осим тога, резултат представља и потписивање и усвајање неколико важних докумената, међу којима је Декларација о животnoj средини и развоју, познатија као „Рио декларација“, „Конвенција о промени климе“, „Конвенција о биолошкој разноврсности“, „Принцип о управљању, заштити и одрживом развоју свих типова шума“, као и акциони план одрживог развоја за 21. век назван „Агенда 21“.

АГЕНДА 21

Агенда 21 један је од кључних докумената усвојених на самиту у Рио де Жанеиру. То је глобални акциони програм одрживог развоја у којем су предвиђене активности на свим нивоима и то тако да сви нивои зависе један од другог - од "глобалне Агенде 21" до многобројних пројеката широм света у оквиру "локалне Агенде 21".

Агенди 21 је успело оно што би могло да се пожели и многим другим документима и иницијативама, и представља декларацију о намерама и обавезивање на одрживи развој у двадесет првом веку.

Уместо да заврши у архивама, ова Агенда је завршила у рукама многобројних организација. Схватили су је многи и почели деловати у складу с њом. На око 500 страница налази се 40 поглавља - од тема сиромаштва, заштите атмосфере, шума, водених ресурса, преко здравства, пољопривреде, еколошки здравог управљања биотехнологијом, до питања одлагања отпада. Новитет у односу на друге документе Уједињених нација представља изричито признавање улога "битних групација" као што су жене, деца и омладина, пољопривредници и предузетници. Од 1992. године, Уједињене нације су почеле да све више рачунају на улогу ових групација у својим програмима, за разлику од претходне праксе која је искључивала све осим националних влада и неколико фаворизованих ж'посматрачких" организација.

Заједно с њом на пут је кренуо позив градовима и општинама да са својим становницима подстакну разговор о одрживом развоју и направе појединачне нацрте деловања на том путу.

Право заштите животне средине данас треба посматрати као јединствену наднационалну (међународну) и локалну целину. Зато је за успех нормативног оквира неопходно нормативно уређење и акција, како на универзалном, националном, регионалном, тако и на локалном плану.

4. ЛОКАЛНА АГЕНДА 21

Једно од поглавља Агенде 21 је и поглавље о улози локалних власти. Са свих страна света разна тела наглашавала су њихову кључну улогу у конкретној примени "одрживости" на локалном нивоу. Препорука дата у 28. поглављу је да локалне власти треба да се консултују са становништвом у погледу осмишљавања стратегије за стварање Локалне Агенде (LA) 21. Нажалост, било је потребно неколико година да се појави било каква смерница, о томе шта конкретно треба предузети.

Данас, многи локални савети раде у складу са принципима Локалне Агенде. Сваки од процеса има своје карактеристике, обележен је локалним условима, укључујући ту и јавно мњење, географске услове (урбане и руралне области, на пример, разликују се по својим недостацима), који се узимају у обзир при доношењу одлука, што важи и за политичке ставове, као и за проблеме ресурса. Ипак, од почетка је било јасно да поред локалних постоје и неки општи фактори који морају бити део сваког појединачног LA 21 процеса: План одрживости укључује и решавање социјалних и економских питања целог друштва, са свим расположивим ресурсима. Око Локалне Агенде мора се створити консензус – заједнички напори наспрам превазиђеног модела супротстављених интереса.

Први корак је прикупљање информација о локалним условима и локалним приоритетима - откривање правих жеља и потреба људи. Даље, акције је потребно идентификовати. Важно је наћи начине да се измери напредак како бисмо знали да наша залагања имају резултате.

Израда и примена локалних агенди у сваком региону, подручју или граду доноси јасну визију будућности која је у хармонији, а не у конфронтацији са животном средином. Ангажовање високо стручних кадрова у изради локалних агенди гарантују њихову применљивост и ефикасност. Тежња сваке регије, подручја или града да изради и имплементира своју локалну агенду 21, јасан је показатељ бриге средине за будућност и младе нараштаје.

5. ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ НЕ ПОЗНАЈЕ ГРАНИЦЕ

Одрживи развој не обухвата само, како се то често чује, све нивое од глобалног до локалног. Одрживи развој тиче се и индивидуалног нивоа. Без напора и труда сваког појединца не може ни да дође до промене у смислу одрживог развоја. (Милутиновић С., 2004).

Савремени човек се не може више понашати као богати наследник чије је богатство неисцрпно, јер природа није неисцрпна. Праћење стања животне средине је основ за ефикасност на унапређивању животне средине. Образовање, информисање и сви облици васпитних утицаја, посебно на младу генерацију, свакако да могу допринети буђењу свести о животној средини, а самим тим и о неопходности њене заштите и унапређивања.

Свесни смо и чињенице да само здрава и еколошки образована околина може да омогући здрав опстанак будућих поколења. У случају неразвијене еколошке свести, најадекватнији начин очувања природних богатстава и здраве животне средине су јасни, прецизни и примењиви закони. Зато је боље (за сваког појединца, али и за животну средину) да што пре почнемо (ако већ нисмо) са применама идеја одрживог развоја и локалне Агенду 21, која нам може послужити као добра полазна тачка за деловање у смислу одрживог развоја.

ЛИТЕРАТУРА

- Butland G.H., et al (1987.): Our Comon Future. Report of the World Commision on Enviroment and Development, Oxford University Press " Human Development Report 2001"
- Јекић. Ј. (1992): Историја шумарства, Београд.
- Милутиновић С. (2004): Локална агенда 21- увод у планирање одрживог развоја, Програм заштите животне средине и одрживог развоја у градовима и општинама Србије 2004-2006.Монографија. Ниш.
- World Commission on Environment and Development (WCED), Our Common Future, Oxford 1987, p. 43].

Корисни линкови:

UNESCO Education for Sustainable Development: <http://portal.unesco.org>

World Summit on Sustainable Development: <http://www.johannesburgsummit.org>

ENVIRONMENTAL PROTECTION CONSISTENT WITH THE STRATEGY OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT and AGENDA 21

*Dragica Stanković
Ljiljana Došenović*

Summary

Environmental protection has no boundaries. Therefore, its success requires a normative regulation and action both at the universal, national, regional, and at the local plans. Today, the process is approached in two ways: from the top (from international regulations, conditions and commitments), but also bottom-up approach – from the legal regulations and action plans of local self-management units to national and supranational legal framework. The advocates of the sustainable development concept, at the Rio de Janeiro Conference adopted also Agenda 21, global action plan of sustainable development for the 21st century. The signatories of Agenda 21 are 173 countries, including our country. Agenda 21 has a great significance also for the local self-management because it, inter alia, determines the role of the local community in the initiation of the sustainable development process at the local level, with the emphasising that: “..each local government should enter a dialogue with its citizens, local organisations and private entrepreneurs and adopt the local Agenda 21”.